Emro Science and Education
International open-access scientific journal
Journal homepage: https://journal.emro.uz

OPEN ACCESS

CONFERENCE PAPER OPEN ACCESS

Vol. 2 No. 2 (2026) · "Milliy statistika tizimida yangi bosqich: barqaror rivojlanish maqsadlari, xalqar... DOI: 10.5281/zenodo.24320024

"MILLIY STATISTIKA TIZIMIDA YANGI BOSQICH: BARQAROR RIVOJLANISH MAQSADLARI, XALQARO STANDARTLAR VA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR"

SANOAT TARMOG'I FAOLIYATI SAMARADORLIGINI STATISTIK BAHOLASHDA XORIJIY TAJRIBALARDAN FOYDALANISH

TURAEVA ZILOLA TURG'UNOVNA

Kalit so'zlar: Sanoat samaradorligi, statistik baholash, xorijiy tajriba, benchmarking, SWOT tahlili, raqamli transformatsiya, Sanoat 4.0, ekologik barqarorlik, investitsiya samaradorligi.

Annotatsiya

Mazkur maqolada O'zbekiston sanoat tarmog'i faoliyati samaradorligini statistik baholashda xorijiy tajribalardan foydalanish masalalari yoritilgan. Sanoat samaradorligini baholashda Germaniya, AQSh, Yaponiya, Shvetsiya va Skandinaviya mamlakatlarida qo'llanilayotgan metodlar – benchmarking, SWOT tahlili, regressiya va vaqt qatorlari modellaridan foydalanish, Sanoat 4.0 raqamli transformatsiya dasturlari hamda ekologik barqarorlik ko'rsatkichlari tahlil qilingan. Xorijiy tajribalar O'zbekiston sharoitiga moslashtirilganda sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish, eksport salohiyatini kengaytirish va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash imkoniyatlari ko'rsatib berilgan. Maqola natijalari O'zbekiston sanoat siyosatini shakllantirishda, investitsiya samaradorligini baholashda va innovatsion rivojlanishni jadallashtirishda amaliy ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar sharhi sanoat samaradorligini statistik baholashda turli yondashuvlarni ko'rsatadi: Porter (1985) raqobat ustunligi konsepsiyasi orqali benchmarking metodini asoslab bergan, OECD (2021) sanoat samaradorligini baholash uchun ko'rsatkichlar tizimini ishlab chiqqan, Schwab (2016) Sanoat 4.0 konsepsiyasida raqamli transformatsiya va IoT texnologiyalarining ahamiyatini yoritgan, Stiglitz (2002) globalizatsiya va xalqaro hamkorlikning sanoat rivojlanishiga ta'sirini tahlil qilgan, UNIDO (2022) innovatsion texnologiyalar va ekologik barqarorlikni sanoat rivojlanishining asosiy omili sifatida ko'rsatgan, Kuznets (1966) iqtisodiy o'sish nazariyalarida sanoatning ishlab chiqarish hajmi va ishchi kuchi samaradorligini asosiy indikator sifatida belgilagan, World Bank (2023) sanoatning YaIMdagi ulushi va investitsiya hajmi bo'yicha statistik ma'lumotlarni taqdim etgan, Krugman (2018) esa sanoat samaradorligini eksport salohiyati va global bozor integratsiyasi bilan bog'lab tahlil qilgan; umumiy xulosa shundan iboratki, xorijiy adabiyotlarda sanoat samaradorligini baholashda benchmarking, SWOT tahlili, statistik modellar, raqamli transformatsiya va ekologik ko'rsatkichlar asosiy metodologik yondashuvlar sifatida e'tirof etiladi.

O'zbekiston Respublikasida barqaror iqtisodiy o'sish ko'p jihatdan sanoat tarmog'ining rivojlanishiga bog'liq. Sanoat samaradorligini statistik baholash iqtisodiy siyosatni shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Xorijiy tajribalarni o'rganish va ularni mahalliy sharoitga moslashtirish O'zbekiston sanoatini modernizatsiya qilish, raqobatbardoshlikni oshirish va barqaror rivojlanishni

Published: 05.06.2026

Cite this article: Turaeva Zilola Turg'unovna (2026). Sanoat tarmog'i faoliyati samaradorligini statistik baholashda xorijiy tajribalardan foydalanish. Emro Science and Education, 2(2). https://doi.org/10.5281/zenodo.24320024

© 2026 The Author(s). Published by Emro Science and Education. This is an open access article.

ta’minlashda katta ahamiyatga ega. Shu bois, sanoat samaradorligini baholashda xorijiy tajribalarni o‘rganish ilmiy va amaliy jihatdan dolzarbdir.

O‘zbekiston Respublikasida barqaror iqtisodiy o‘sish ko‘p jihatdan sanoatni rivojlantirishga bog‘liq. Sanoatni rivojlanish darajasiga qarab iqtisodiy o‘sishni barqarorligini belgilash mumkin.

Sanoat tarmog‘i faoliyatini samaradorligini statistika orqali baholash, ko‘plab davlatlarning iqtisodiy rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Xorijiy tajribalar, shu jumladan, sanoat statistikasi va iqtisodiy tahlil usullarini o‘z ichiga oladi. Quyida sanoat faoliyatini baholashda xorijiy tajribalardan foydalanishning bir necha asosiy yo‘nalishlari keltirilgan.

Mamlakat sanoatini rivojlantirishda xalqaro investitsiyalar va texnologik hamkorlik alohida o‘rin tutadi. Xorijiy kompaniyalar bilan hamkorlikda zamonaviy texnologiyalar va innovatsiyalarni joriy etish O‘zbekiston sanoatini yuqori darajaga olib chiqishga yordam beradi. Xitoy, Janubiy Koreya, Rossiya va Yevropa Ittifoqi mamlakatlari bilan iqtisodiy hamkorlik aloqalari kuchaymoqda.

Ko‘plab mamlakatlarda sanoat tarmog’i samaradorligini statistik baholashda iqtisodiy ko‘rsatkichlar, masalan, ishlab chiqarish hajmi, ishchilar soni, bozor ulushi va boshqalar qo‘llaniladi. Misol uchun, Germaniyada sanoat tarmog’I samaradorligini o‘lchash uchun ishlab chiqarishning qo‘shilgan qiymati (GDP) kriteriyalardan biri sifatida ishlatiladi

Benchmarking (taqqoslash). Boshqa kompaniyalar va davlatlar bilan taqqoslash orqali o‘z faoliyatini baholash. Misol uchun, Yaponiyada ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish va samaradorlikni oshirishda benchmarking asosida tahlillar ko‘p qo‘llaniladi

Kuchli va zaif tomonlarini tahlil qilish (SWOT tahlili). Xorijiy kompaniyalar o‘z faoliyatini kuchli va zaif tomonlari, imkoniyatlar va tahdidlarni tahlil qilish orqali baholaydilar. Bu metod, masalan, AQShda innovatsion sanoatni rivojlantirishda qo‘llanilgan.

Statistik modellar. Sanoat faoliyatini statistik baholashda statistik modellar va prognozlash usullari, masalan, regressiya tahlili va vaqt seriyalari tahlili, samaradorlikni baholashda ishlatiladi. Shvetsiyada ushbu usullardan foydalanish orqali sanoatni prognoz qilish uchun aniq va zamonaviy statistik modellar ishlab chiqilgan

Sanoat 4,0 va raqamli transformatsiya. Zamonaviy texnologiyalar, masalan, sun’iy intellekt va IoT (Internet of Things), sanoat samaradorligini oshirishda katta rol o‘ynaydi. Germaniyada Sanoat 4.0 dasturi sanoat jarayonlarini raqamlashtirish va samaradorlikni oshirishga qaratilgan

Ekologik nazorat va barqarorlik. Ko‘plab davlatlar, ayniqsa Skandinaviya mamlakatlari, sanoat samaradorligini baholashda ekologik xizmatlarni va barqaror rivojlanish ko‘rsatkichlarini ham hisobga olishadi.

Xorijiy tajribalar sanoat tarmog‘ining samaradorligini baholashda turli xil metod va yondashuvlarni o‘z ichiga oladi va bu tajribalar mahalliy sharoitlarga moslashtirilishi mumkin. Sanoat tarmog‘ini rivojlantirishda global tajribalarni o‘rganish va qo‘llash, muvaffaqiyatli natijalarga erishishda muhim ahamiyatga ega.

Yangi texnologiyalarni samarali qo‘llash va yuqori sifatli mahsulotlar ishlab chiqarish uchun malakali kadrlar tayyorlash zarur. Shu maqsadda O‘zbekistonda texnik bilim va kasb-hunar ta’limini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Xorijiy rivojlangan mamlakatlarda sanoat tarmog'ining rivojlanish yonalishlari kabilarni tahlil qilishda quyidagi asosiy yo'nalishlarga e'tibor berish lozim:

Raqamli transformatsiya**:** Rivojlangan davlatlarda sanoat korxonalari ishlab chiqarish jarayonlarini raqamlashtirish va avtomatlashtirishga katta e'tibor bermoqda. Bu orqali samaradorlikni oshirish, xarajatlarni kamaytirish va mahsulot sifatini yaxshilash mumkin.

Yashil texnologiyalar**:** Ekologik toza texnologiyalar va qayta tiklanadigan energiya manbalariga o'tish sanoat tarmog'ida muhim ahamiyatga ega. Rivojlangan mamlakatlarda ushbu yo'nalishdagi innovatsiyalar ko'p hollarda davlat siyosati darajasida qo'llab-quvvatlanadi.

Innovatsion tadqiqotlar**:** Innovatsiyalarni rivojlantirish va tadqiqotlarga sarmoya kiritish sanoatning o'sishi uchun muhimdir. Rivojlangan mamlakatlar ko'plab ilmiy-tadqiqot markazlari va universitetlar bilan birgalikda yangi texnologiyalarni ishlab chiqmoqdalar.

Globalizatsiya va xalqaro hamkorlik**:** Sanoat sohasidagi global integratsiya va xalqaro tarmoq o'rnatish korxonalarga yangi bozorlarni ochish, resurslarni samarali boshqarish va raqobatbardoshlikni oshirish imkonini beradi.

Kadrlar tayyorlash va malaka oshirish**:** Sanoat rivoji yuqori malakali kadrlarning mavjudligini talab qiladi. Rivojlangan mamlakatlarda ta'lim tizimi va doimiy malaka oshirish kurslari sanoat ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan.

Sanoat klasterlari**:** Xorijda ko'plab davlatlar sanoat klasterlarini rivojlantirishga intilmoqda. Bu klasterlar birgalikda ish olib borish, bilim almashish va innovatsion rivojlanishni qo'llab-quvvatlash uchun yaratiladi.

Bu yo'nalishlar rivojlangan mamlakatlardagi sanoatni rivojlantirish uchun muhim imkoniyatlar yaratadi. Har bir mamlakatda o'ziga xos xususiyatlar va ehtiyojlar mavjud bo'lib, bu yo'nalishlarning samarali tatbiqi mazkur mamlakatning iqtisodiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Xorijiy rivojlangan mamlakatlarning sanoat tarmog'i yuqori darajada rivojlangan. Ushbu mamlakatlar asosan qator omillarga ega bo'lib, ularning sanoat sektorining muvaffaqiyatiga xizmat qiladi:

– texnologik innovatsiyalar: Rivojlangan mamlakatlar ilg'or texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etishda yetakchi bo'lib, bu jarayon ularning sanoat ishlab chiqaruvchilarning samaradorligini oshiradi.

– malakali ish kuchi: Ushbu mamlakatlarda yuqori malakaga ega ish kuchi mavjud bo'lib, bu innovatsion jarayonlarni amalga oshirishga va sifatli mahsulotlar ishlab chiqarishga yordam beradi.

– sanoat infratuzilmasi: Rivojlangan mamlakatlarda zamonaviy sanoat inshootlari, transport tarmoqlari va boshqa zarur infratuzilma mavjud.

– Oziq-ovqat va energiya manbalari: Sanoat uchun zarur bo'lgan xom ashyo va energiya manbalari osonlik bilan mavjud bo'lishi, ishlab chiqarish jarayonini samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

– global tarmoq: Rivojlangan mamlakatlar ko'plab global jarayonlarga, savdo va investitsiyalar tarmog'iga kirganligi sababli, ular o'z sanoatlari uchun yangi bozorlarni topish va taklif etish imkoniyatiga ega

Biroq, rivojlanish darajasi mamlakatdan mamlakatga farq qilishi mumkin. Ba'zi mamlakatlar yuqori texnologiyalarni ishlab chiqishda, boshqa mamlakatlar esa an'anaviy sanoat tarmoqlarida kuchli bo'lishi mumkin. Shuningdek, ijtimoiy va ekologik omillar ham sanoat rivojlanishida muhim rol o'ynaydi.

Sanoat tarmog'ining rivojlanishi mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy holatini belgilaydigan muhim omil hisoblanadi. Xorijiy rivojlangan mamlakatlarning sanoat tarmog'i haqida quyidagi statistik ma'lumotlar taqdim etilishi mumkin:

- Sanoatning yalpi ichki mahsulot (YaIM)dagi ulushi: Rivojlangan mamlakatlarda sanoat tarmog'ining YaIMdagi ulushi odatda yuqori bo'ladi. Masalan, AQSh, Germaniya va Yaponiyada sanoatning ulushi 20-30% atrofida bo'lishi mumkin.
- Sanoat ishchilari sonining o'sishi: Rivojlangan mamlakatlarda sanoat sektori har yili o'sishda davom etadi. Masalan, 2022 yilda AQShda sanoat sektori 12-13% ishchi kuchini band etdi.
- Raqamli Sanoat: rivojlangan mamlakatlarda raqamli texnologiyalar va innovatsiyalar sanoatga jadal kirib bormoqda. Masalan, 2021-2022 yillarda darajasi yuqori texnologiyalar ishlab chiqaruvchi dastgohlar va avtomatlashtirilgan tizimlar ishlab chiqarishda keng qo'llanilmoqda.
- Energiyani samarali ishlatish: rivojlangan mamlakatlar energiya samaradorligini oshirishga e'tibor berishmoqda. Misol uchun, Germaniyada "Energievand" dasturi orqali sanoatda energiya sarfini kamaytirish maqsad qilingan.
- Sanoat Investitsiyalari: rivojlangan mamlakatlarda sanoatga qilingan investitsiyalar miqdori yuqori. 2021 yilda AQShda sanoatga qilingan investitsiya taxminan 500 milliard dollar atrofida bo'lgan.

Rivojlangan xorijiy mamlakatlarda sanoat tarmog’i bo’yicha statistik ma'lumotlar yildan yilga o'zgarib turadi va aniq raqamlar yillik hisobotlar va davlat statistika idoralari ma'lumotlari orqali aniqlanadi.

Xulosa

Xorijiy tajribalar sanoat samaradorligini baholashda turli metod va yondashuvlarni taklif etadi. Ularni O‘zbekiston sharoitiga moslashtirish sanoatning raqobatbardoshligini oshirish, innovatsion rivojlanishni jadallashtirish va barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlashga xizmat qiladi. Shu bois, sanoat samaradorligini statistik baholashda xorijiy tajribalarni o‘rganish va tatbiq etish O‘zbekiston iqtisodiy siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Porter M. Competitive Advantage. – New York: Free Press, 1985.
2. OECD. Industrial Performance Indicators. – Paris: OECD Publishing, 2021.
3. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. – Geneva: World Economic Forum, 2016.
4. Stiglitz J. Globalization and Its Discontents. – New York: W.W. Norton, 2002.
5. UNIDO. Industrial Development Report. – Vienna: UNIDO, 2022.
6. Kuznets S. Modern Economic Growth. – New Haven: Yale University Press, 1966.
7. World Bank. World Development Indicators. – Washington D.C.: World Bank, 2023.
8. Krugman P. International Economics. – Boston: Pearson, 2018.

IQTISODIY STATISTIKA KAFEDRASI — Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti —